

תפיסת הכשרה וזהות מקצועית בקרב בוגרות מכללה להוראה בתחילת עבודתן כמורות

השוואה בין בוגרות תוכנית ההכשרה במכללה לבין בוגרות התכנית הניסויית נה"ר

תמצית

המחקר הנוכחי מתמקד בנקודת המבט של בוגרות ההכשרה להוראה, הנמצאות בשנת עבודתן הראשונה כמורות, בנוגע להכשרה להוראה ולזהות שלהן כמורות.

מטרות המחקר הן:

א. לבחון את התפיסות של סטודנטיות להוראה הנמצאות בשלב ההתמחות בנוגע למקצוע ההוראה ולתפקידי המורה;

ב. לבחון את התפיסות של סטודנטיות להוראה הנמצאות בשלב ההתמחות בנוגע להכשרה להוראה;

ג. להעריך תוכנית הכשרה ניסויית שהופעלה במכללה, מנקודת המבט של בוגרות התוכנית הנמצאות בשלב ההתמחות.

הממצאים מבוססים על שלושה מקורות של נתונים: שאלונים סגורים שמולאו על ידי תשעים ושבע משיבות, בתוכן תשע-עשרה משיבות בוגרות התכנית הניסויית, נה"ר (נתיב הכשרה רב מסלולי); תשובות לשאלה פתוחה בה התבקשו לתאר את השינויים שעברו במהלך ההכשרה; וראיונות עומק, שנערכו רק עם בוגרות התוכנית נה"ר.

ההיבטים שנבדקו הם: תפיסות של מקצוע ההוראה ושל תפקידי המורה; תפיסת המאפיינים של תהליך הלמידה-הוראה; התרומה של מרכיבי ההכשרה להוראה; התרומה של בעלי התפקידים; קשר בין המכללה לבין בית הספר; הזיקה בין לימודי החינוך במכללה לבין ההתנסות בשדה; בין מסלוליות; מידת ההנאה מהלימודים וניבוי מידת ההנאה מהלימודים במכללה; תפיסת העומס..

היבטים של מקצוע ההוראה

בקרב כל הבוגרות נמצא, כי המוטיבציה האינטרינזית גבוהה יותר מהמוטיבציה האקסטרינזית: ההוראה היא מקצוע שמהווה יעוד ושליחות; ההוראה היא מקצוע שמאפשר מימוש עצמי; מקצוע ההוראה מחייב למידה והתפתחות לאורך החיים.

המוטיבציה האקסטרינזית שנמצאה נמוכה יותר היא: ההוראה היא מקצוע שמעניק ביטחון תעסוקתי.

כמו כן, מראים הממצאים רמה גבוהה של תחושת מסוגלות עצמית: כמעט 80% מהבוגרות מעריכות את יכולתן ללמד כגבוהה.

בבדיקת הבדלים בין המסלולים השונים נמצאו הבדלים רק לגבי המוטיבציה האינטרינזית בהוראה. במסלול הגיל הרך המוטיבציה האינטרינזית היא ברמה הגבוהה ביותר יחסית לשאר המסלולים (אחריהם – המסלול לחנ"מ ולבסוף – המסלול היסודי). אשר למחויבות להוראה, רק כמחצית מבין המשיבות מעריכות שימשיכו בהוראה. לעומת זאת, תפיסת המחויבות של בוגרות נה"ר גבוהה יותר בהשוואה לבוגרות התוכנית הרגילה.

תפיסת החשיבות של היבטים שונים בתפקיד המורה

הקניית ערכים כלל אנושיים (כ- 80% דרגו במקומות ראשון ושני) נתפס כהיבט החשוב ביותר בתפקידי המורה אצל בוגרות התוכנית הרגילה, ללא הבדל בין מסלולי הלימוד, והוא גבוה באופן מובהק משאר היבטי התפקיד. היבטים הבאים בתפיסת רמת החשיבות הנם: ההיבט של חינוך להתנהגות נאותה ומניעת אלימות (כ- 50% דרגו במקומות הראשון והשני) וההיבט של סיוע בפיתוח יכולות אישיות ייחודיות של התלמידים (כ- 50% דרגו במקומות הראשון והשני). שני היבטים אלה שונים באופן מובהק מההיבטים האחרים: הקניית ידע; סיוע להגעה להישגים; הובלת שינוי; הקניית ערכי אהבת מולדת. הממצאים האלה ראויים לציון מכיוון שהקניית ערכים וחינוך להתנהגות טובה, כמו גם פיתוח יכולות אישיות, נמצאים בראש הרשימה ולא הישגים והקניית ידע.

קבוצת נה"ר תופסת את תפקיד המורה כ"מחנך להתנהגות נאותה" ו"כמקנה ערכים כלל אנושיים" כבעל חשיבות נמוכה יותר משאר המשיבות. לעומת זאת, קבוצת נה"ר תופסת את תפקיד המורה כמוביל שינוי כבעל חשיבות גבוהה יותר משאר המשיבות, תפקיד שהודגש במהלך ההכשרה בתוכנית נה"ר.

תפיסות למידה-הוראה

כללית, התפיסה החדשנית של הלמידה גבוהה יותר אצל כלל הבוגרות מן התפיסה המסורתית. לגבי תפיסת ההוראה: לא היו הבדלים בתפיסת ההוראה החדשנית לעומת המסורתית בקרב כל הבוגרות, ללא קשר למסלול הלימוד.

עם זאת, הסטודנטיות בוגרות תוכנית נה"ר תופסות את היבטי ההוראה החדשנית במידה גבוהה יותר בהשוואה לבוגרות התוכנית הרגילה: תפקיד המורה הוא בעיקר להנחות את תלמידיו בתהליכי הלמידה. בנוסף, הן תופסות את האלמנטים שהיו מודגשים בתוכנית נה"ר ברמה גבוהה יותר יחסית לשאר משתתפות המחקר: אני מרגישה נוח בסביבות מחשב; אני מצליחה למצוא מקורות ביבליוגרפיים בכוחות עצמי; אני מצליחה ליצור זיקה בין ידע תיאורטי לבין ההתנסות בעבודה.

תפיסת התרומה של מרכיבים בהכשרה להוראה

העבודה המעשית (כ- 80% דרגו במקומות ראשון ושני) והשיעורים הדידקטיים (כ- 60% דרגו במקומות ראשון ושני) נתפסים כתורמים במידה הרבה ביותר ואילו האוריינות האקדמית (כ- 25% דרגו במקומות הראשון והשני) ולימודי המחשב (כ- 15% דרגו במקומות הראשון והשני) כתורמים ברמה הנמוכה ביותר.

לא נמצאו הבדלים בין המסלולים לגבי הדירוג של המרכיבים השונים פרט לתפיסת התרומה של השיעורים הדידקטיים. המשיבות ממסלול הגיל הרך תופסות את תרומת השיעורים הדידקטיים ברמה גבוהה יחסית למשיבות מהמסלול היסודי.

לא נמצאו הבדלים בין הקבוצות בדירוגים השונים פרט לתפיסת התרומה של הלימודים בתחום ההתמחות. המשיבות בוגרות תוכנית נה"ר תופסות את תרומת הלימודים בתחום ההתמחות ברמה נמוכה יותר יחסית לשאר המשיבות.

לסיכום, בוגרות נה"ר התייחסו רק לידע הפדגוגי, הדגישו את חשיבותו, ולא הזכירו

כלל את הידע בתחום הדעת, בעוד בוגרות התוכנית הרגילה התייחסו בעיקר לידע

הדיסציפלינארי, אך הזכירו גם ידע אודות גישות ללמידה.

תפיסת התרומה של בעלי תפקידים

מהמחקר עולה כי בקרב כלל הבוגרות, ללא הבדל בין מסלולי הלימוד, המדריכה הפדגוגית (כ- 70% דרגו במקומות ראשון ושני) והמורה המאמנת (כ- 55% דרגו במקומות ראשון ושני) נתפסות כתורמות במידה הרבה ביותר והן גבוהות באופן מובהק משאר בעלי התפקידים, ואילו מורי מקצועות החובה (כ- 10% דרגו במקומות ראשון ושני) נמצאו כתורמים במידה המועטה ביותר, והם נמוכים באופן מובהק משאר בעלי התפקידים.

לא נמצאו הבדלים לגבי הדירוג בין קבוצת נה"ר לשאר המשתתפות, פרט להבדל

בתפיסת תרומת המורה המאמנת. הסטודנטיות של נה"ר תופסות את תרומת המורה

המאמנת ברמה נמוכה משאר משתתפות המחקר.

קשר בין בית הספר למכללה

המשיבות תופסות את קיום התקשורת בין המד"פית למורה המאמנת בהכשרה שלהן ברמה הגבוהה ביותר יחסית לשאר היבטים (ממוצע 4.1).

נמצאו הבדלים בין המסלולים בשני היבטים: צפיית המדריכה הפדגוגית בשיעורים

של המורה המאמנת, ובהיגד "המורה המאמנת האמינה שתצפיות ותיעוד חשובים לעבודה

של המורים". המשיבות מהמסלול היסודי גבוהות מהמשיבות משאר המסלולים בהסכמה

לכך שהמד"פית צפתה בשיעורים של המורה המאמנת. לעומת זאת הן נמוכות משאר

הקבוצות בהסכמה להיגד המדגיש את החשיבות של תצפיות ותיעוד בעיני המורה המאמנת.

בהיגדים המבטאים שיתוף פעולה בין גורמים שונים כמו מד"פית מורה מאמנת או מכללה-בי"ס, נושא שהודגש בתוכנית נה"ר, המשיבות בוגרות תוכנית נה"ר תופסות שיתוף זה ברמה גבוהה יותר משאר המשיבות.

הזיקה בין לימודי החינוך במכללה להתנסות בשדה

לגבי מידת התיאום בין ההיבטים השונים - הדירוג של כלל האוכלוסייה הנו בין 3 ל- 4 בסולם של 6 דרגות, דבר המראה על הסכמה ברמה בינונית. בניתוח שונות עם מדידות חוזרות, נבדקו ההבדלים במידה בה נעזרו כלל המשיבות בקורסים בפסיכולוגיה, לשון ושפה ופילוסופיה ונמצאו הבדלים מובהקים. במידה הרבה ביותר הן נעזרות בקורסים בפסיכולוגיה ובקורסים בלשון ושפה ובמידה המועטה ביותר בקורס בפילוסופיה.

נמצאו הבדלים בין המסלולים בהיבט של שילוב לימודי הפסיכולוגיה בעבודת ההוראה. המשיבות ממסלול הגיל הרך תופסות את השילוב ברמה גבוהה יותר מהמשיבות מהמסלולים האחרים.

נמצאו הבדלים בין הקבוצות לגבי כמעט כל ההיבטים העוסקים בתיאום ושילוב הלימודים וההוראה.

המשיבות בוגרות נה"ר תופסות את מידת השילוב של קורסים שונים והתיאום ביניהם ברמה גבוהה יותר מאשר שאר המשיבות. ממצא זה חשוב לאור העובדה שבבסיס תוכנית נה"ר עומד התיאום ושילוב של הנלמד במכללה לעבודת השדה, והוקדש זמן רב לתכנון ולביצוע שילוב ותיאום אלה.

בין-מסלוליות

מידת ההסכמה עם הבין מסלוליות הינה ברמה בינונית (בין 2 ל- 4 בסולם בן 6 דרגות). לא נמצאו הבדלים בין המסלולים לגבי הדירוגים, פרט להיגד הטוען ש"הכשרה להוראה טובה מחייבת התנסות בתכנים של כל המסלולים". המשיבות מהמסלול היסודי תופסות נושא זה ברמה גבוהה יותר מאלה ממסלול הגיל הרך.

קבוצת נה"ר תופסת את הגישה הבין-מסלולית ברמה חיובית יותר מאשר שאר המשיבות. יש לציין שהתפיסה הבין מסלולית הייתה ביסוד נה"ר ואכן הבוגרות רואות תפיסה זו באור חיובי.

כ- 53% מהמשיבות חושבות כי שילוב של סטודנטים ממסלולים שונים נעשה במידה הנאותה בעוד שכ- 47% מהמשיבות חושבות שתיעוד רפלקציה ומחקר נעשה במידה רבה מידי. למעלה מ 40% מהמשיבות סבורות ששיתוף הפעולה מכללה בי"ס, הטיפול האישי לו זכו והשותפות של סטודנטיות בבניית התוכניות הנם במידה מועטה מידי. בהיבט זה - לא נמצאו הבדלים בין המסלולים.

נמצאו הבדלים בין הקבוצות לגבי שני היגדים "שיתוף פעולה בין בית הספר למכללה"; "טיפול אישי צמוד".

לגבי המשיבות בוגרות נה"ר נראה, כי יותר מהן חושבות שהשילוב של סטודנטים ממסלולים שונים (כ- 44%) וכן הטיפול האישי (כ- 56%) נעשה במידה נאותה, יחסית לשאר המשיבות.

מידת ההנאה מהיבטים שונים של הלימודים

רמת ההנאה מההיבטים השונים הינה סביב ממוצע 4 בסולם של 1-6, דבר המצביע על מידה בינונית של הנאה. בניתוח שנעשה לבדיקת ההבדלים ברמת ההנאה בין ההיבטים השונים, לא נמצאו הבדלים, כמו כן, לא נמצאו הבדלים בין המסלולים. הבוגרות של נה"ר שבעות רצון יותר משאר המשיבות מהיבטים שונים של הלימודים במכללה, ביניהם הדרכה של יותר ממדריכה אחת והשתתפות בקבוצות חשיבה.

ניבוי מידת ההנאה מהלימודים במכללה

רק שני משתנים מנבאים את מידת ההנאה: המדד "תיאום בין האלמנטים השונים" שתורם 28.5% מהשונות המוסברת, והמוטיבציה האינטרינזית שמוסיפה עוד 2.5% לשונות.

תפיסת העומס

50.2% מהמשיבות דרגו את רמת העומס שהרגישו בזמן הלימודים בדרגה של 5 ו- 6. בוגרות נה"ר ציינו בראיונות האישיים באופן מיוחד את עומס הלימודים.

השוואה בין בוגרות תוכנית נה"ר לבין בוגרות התוכניות האחרות במכללה -

סיכום

- א. תפיסת המסוגלות העצמית לתפקד כמורה, אינה שונה בין שתי הקבוצות, אולם המחויבות להוראה נתפסת כגבוהה יותר אצל הסטודנטיות בנה"ר.
- ב. אשר לתפיסת תפקידי המורה, נמצא כי קבוצת נה"ר תופסת את התפקידים: "חינוך להתנהגות נאותה" ו"הקניית ערכים כלל אנושיים" כבעלי חשיבות נמוכה יותר משאר המשיבות. לעומת זאת, קבוצת נה"ר תופסת את התפקיד של "הובלת שינוי" כבעל חשיבות גבוהה יותר משאר המשיבות.
- ג. לא נמצאו הבדלים מובהקים בין שתי הקבוצות בנוגע לתפיסה של תהליכי למידה – הוראה. בשתי הקבוצות ניכרת העדפה של הגישה הקונסטרוקטיביסטית על פני הגישה המסורתית להוראה. נמצא הבדל בין שתי הקבוצות לגבי סביבת למידה מקוונת: בוגרות נה"ר מרגישות נוח בסביבת מחשב, יותר מאשר הסטודנטיות האחרות.
- ד. לא נמצאו הבדלים בין בוגרות תוכנית נה"ר לבוגרות התוכנית הרגילה ביחס לתפיסת התרומה של מרכיבים ובעלי תפקידים בהוראה, למעט בשני היבטים: האחד, המשיבות בוגרות תוכנית נה"ר תופסות את תרומת הלימודים בתחום ההתמחות ברמה נמוכה יותר יחסית לשאר המשיבות. השני, הסטודנטיות של נה"ר תופסות את תרומת המורה המאמנת ברמה נמוכה משאר משתתפות המחקר.

- ה. אשר להערכת **לימודי החינוך**, נמצא כי בוגרות נה"ר תופסות את מידת התיאום ביניהם ומידת השילוב שלהם בעבודה המעשית, ברמה גבוהה יותר מאשר שאר המשיבות.
- ו. בחינת העמדות של הבוגרות ביחס **להכשרה המשלבת מסלולי לימוד שונים**, נמצאה עמדה חיובית יותר כלפי שילוב זה, בקרב בוגרות נה"ר בהשוואה לסטודנטיות שלא למדו בנה"ר.
- ז. בוגרות תוכנית נה"ר הביעו **שביעות רצון גבוהה יותר מהלימודים במכללה**, באופן כללי, בהשוואה לבוגרות התוכנית הרגילה. שני משתנים ניבאו באופן מובהק את מידת ההנאה מן הלימודים: **תפיסת התיאום בין המרכיבים השונים, והמניעים האינטרינזיים לעסוק בהוראה**. ממצא זה אינו שונה בין הקבוצות שנבחנו במחקר.
- ח. בתיאור השינויים שהתחוללו במהלך ההכשרה, כפי שעלה בתשובות לשאלה הפתוחה, נמצא כי **בוגרות נה"ר התייחסו רק לידע הפדגוגי שרכשו** במהלך הלימודים ולא הזכירו כלל את הידע בתחום הדעת, בעוד בוגרות התוכנית הרגילה התייחסו בעיקר לידע הדיסציפלינארי, אך הזכירו גם ידע אודות גישות ללמידה. הבדל נוסף בין שתי הקבוצות התבטא בכך **שבוגרות נה"ר קישרו את הפרופסיונאליות של ההוראה עם רפלקציה ותיעוד**, באופן ניכר יותר מאשר בוגרות התוכניות האחרות.

המלצות למחקרים נוספים

- א. לאור תפיסת המניעים האינטרינזים לבחירה במקצוע ההוראה ברמה גבוהה יותר מהמניעים האקסטרינזים בקרב נבדקות המחקר, מעניין לבחון את תפיסת היוקרה של המקצוע בעיני הסטודנטיות והבוגרות, והקשר שלה למערכת התגמולים שהיא מספקת.
- ב. לאור הרמה הנמוכה של המחויבות למקצוע ההוראה בקרב נבדקות המחקר, מן הראוי לבחון באופן מעמיק את הסיבות למחויבות הנמוכה ולמצוא דרכי התמודדות, לנוכח הצפי במחסור במורים בישראל, כפי שעלה כבר לפני מספר שנים בדו"ח מיוחד שבחן סוגיה זו.
- ג. לאור התפיסה של נבדקות המחקר את תפקיד המורה כמחנך לערכים ברמה הגבוהה ביותר יחסית לשאר התפקידים שלו, מעניין לבחון האם התפיסות של מורים בנוגע לחשיבות של תפקידיהם משתנות במהלך שנות עבודתם.
- ד. הממצאים מצביעים על כך שנבדקות המחקר מעדיפות את הגישה הקונסטרוקטיביסטית על פני הגישה המסורתית בלמידה, אם כי ישנן הוכחות מחקריות שסטודנטים להוראה עוברים מהפך במהלך עבודתם ומלמדים בגישה פרונטאלית. מן הראוי לבחון בעתיד את המקורות למהפך זה, היוצר מתח בין הגישה הרצויה לגישה המצויה בהוראה של המורים, ולבדוק את ההשלכות שלו על ממדים שונים של תפקוד המורים כמו איכות ההוראה והמוטיבציה לעסוק בה.
- ה. לאור התוצאות המצביעות על כך שהמשיבות תופסות את ההתנסות בהוראה כמרכיב

החשוב ביותר בלימודים, מן הראוי לבחון את תפיסת החשיבות של מרכיבי הוראה בקרב מורות בשלבים שונים של חייהן המקצועיים, ולראות האם אכן עולה תפיסת החשיבות של הידע העיוני.

- ו. יש מקום לבחון בעוד מספר שנים את שביעות הרצון מן המקצוע כמו גם את המחויבות והשחיקה בקרב בוגרות התכניות השונות, לאור העובדה שהייתה שונת ביניהן וכן לאור העובדה שבוגרות נה"ר הביעו רצון רב יותר להמשיך בעבודת ההוראה.
- ז. מעניין לבחון אם אופי ההכשרה מצייד את הבוגרת בכלים טובים יותר להתמודדות עם קשיי המקצוע בחייה המקצועיים של המורה הטירונית, בשנות ההוראה הראשונות.
- ח. מעניין לבחון כיצד תופס בית הספר את תפקידו בהכשרה והאם רואה בשיתופיות מרכיב חשוב עבורו וכלי לטיפול מורים איכותיים יותר עבור מערכת החינוך.